

*Яременко О. І., завідувач кафедри
правових наук та філософії
ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського,
кандидат наук з державного
управління, доцент.*

НАУКОВА ЛАБОРАТОРІЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ПРОБЛЕМ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТА ОСВІТИ

Інформація в сучасних умовах є ключовим ресурсом розвитку, основою суспільного прогресу, джерелом добробуту. А такі категорії як інформаційні продукти та послуги, інтелектуальна власність та інновації є базою економіки нового типу - економіки знань, в котрій більша частина валового внутрішнього продукту забезпечується завдяки діяльності з виробництва, обробки, зберігання і розповсюдження інформації і знань.

Щодо місця і ролі інформації, згадаємо відомий та свого роду унікальний історичний приклад, коли ще на початку 19 століття виключно завдяки вчасно отриманій інформації, Натан Ротшильд, виграшно зіграв на Лондонській та Паризькій біржах, заробив десятки мільйонів і став володарем більшої частки британської економіки. У 20 столітті п'ять найбагатших фірм США працюють саме в галузі інформації та комунікацій – Google, Apple, Microsoft, At-ti (інтернет-провайдер) та Fescebook.

У цій сфері дуже висока конкуренція. Наприклад, у лютому 2015 року влада РФ відкрила справу стосовно Google за скаргою головного російського конкурента корпорації – компанії Яндекс. Справа закінчилася сплатою Google 7,5 млн. доларів за нібито порушення антимонопольного законодавства.

Сучасні держави, які мають лідируючі позиції у світовій системі, активно впливають на розвиток інформаційно – інтелектуальної сфери шляхом правового регулювання та державного управління. До речі, 11 квітня Президент США підписав указ про посилення заходів кібербезпеки.

Ці два засоби державного впливу на суспільні процеси надзвичайно складні самі по собі, а по відношенню до нематеріальної сфери особливо. Проте без наукового регулювання процесів в інформаційній сфері досягти позитивного ефекту надзвичайно складно.

Американський соціолог Даніел Белл, який одним із перших передбачив настання інформаційного суспільства, зазначав: "Подібно тому, як фірма була ключовим інститутом в останні сотні років завдяки її ролі в організації масового виробництва товарів, університет чи будь-яка інша форма виробництва знання буде центральним інститутом у наступні сотні років завдяки своїй ролі джерела інновацій і знання".

Слід зазначити, що на сьогодні Україна, займає далеко не лідируючі позиції в процесах залучення науковців до суспільного розвитку загалом та інформаційної сфери зокрема. Серед зайнятого населення України частка вчених становить 0,49 %. Для порівняння:

- ✓ у Фінляндії цей показник становить 3,27 %;
- ✓ у Данії - 3,16 %;
- ✓ Ісландії - 2,96 %;
- ✓ Туреччині - 0,68 %.

Разом з тим, необхідно відмітити, що керівництво нашої держави усвідомлює роль науки в розвитку інформаційної сфери і здійснює ряд заходів у цьому напрямі. Стратегічно важливим кроком стало створення і функціонування НДІП НАПрН України, який на сьогодні є провідною спеціалізованою науковою установою, яка розвивається такі наукові школи як:

- ✓ інформаційне право;
- ✓ філософія інформаційного права;
- ✓ інформаційна безпека;
- ✓ правова інформатика.

Наукові здобутки Інституту лягли в основу низки законопроектів, стратегій, концепцій і програм, які стосуються інформаційної діяльності.

Велике значення для освітньої галузі мають методичні розробки Інституту щодо відповідних навчальних курсів для вищих навчальних закладів України.

Хочу наголосити, що наукові інтереси ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського, зокрема, кафедри правових наук та філософії, кореспондуються із сферою наукової діяльності НДІП НАПрН України. У зв'язку з цим було підписано угоду про співпрацю, в рамках якої створено Наукову лабораторію інформаційно-правових проблем інноваційного розвитку та освіти. До основних завдань діяльності лабораторії відноситься:

1. Проведення наукових досліджень:
 - з інформаційного права;
 - права інтелектуальної власності;
 - інформаційного і правового забезпечення науково-педагогічної діяльності;
 - інтеграції науки і освіти та інноваційного розвитку.
2. Навчально–методична діяльність:
 - підготовка, видання та сприяння впровадженню у навчальний процес підручників;
 - навчальних і навчально-методичних посібників та інших видань з питань профілю діяльності Лабораторії;
3. Консультативно-експертна діяльність:
 - забезпечення відбору і реєстрації об'єктів інтелектуальної власності;
 - сприяння впровадженню інновацій у практичну діяльність та здійснення правового захисту авторських прав відповідно до законодавства;
 - здійснення наукової і правової експертизи за договорами з органами, закладами, установами, підприємствами та організаціями, а також надання інших платних послуг відповідно до законодавства;

- участь у розробці законопроектів та інших нормативно-правових актів з питань інформаційної сфери, освіти і науки та інноваційного розвитку.

4. Інноваційна діяльність:

- формування і поширення електронних баз даних з питань освіти і науки;

- участь у розробці та правовому забезпеченні застосування інформаційних технологій;

- продуктів, ресурсів і послуг.

5. Організаційна діяльність:

- організація і проведення конференцій, симпозіумів, семінарів, круглих столів, експертних зустрічей та інших заходів, у тому числі міжнародних;

- участь у науково-педагогічній діяльності, підготовці кадрів вищої кваліфікації, проведення стажування наукових і науково-педагогічних працівників ВДПУ та НДПП НАПрН України;

- забезпечення публікації результатів досліджень у фахових наукових виданнях ВДПУ та НДПП НАПрН України.

Окремо хочу зупинитися на декількох напрямках діяльності Лабораторії. Перш за все, це наукове обґрунтування правових аспектів розвитку інформаційної сфери на державному та регіональному рівні.

Згідно з нещодавно опублікованим Глобальним звітом про розвиток інформаційних технологій - 2016 (The Global Information Technology Report), Україна за рівнем розвитку інформаційно-комунікаційних технологій посіла 64 рейтингову позицію серед 139 країн світу:

- за розвитком електронного урядування Україна займає 87 місце серед 193 держав - членів ООН;

- за електронною торгівлею - 58 місце серед 130 країн;

- за глобальним індексом кібербезпеки знаходиться у 17-й групі країн (серед 29 груп країн).

Отже, в інформаційній сфері України на сьогодні існує величезна кількість проблем, значна частина яких знаходиться у правовій площині.

Наведемо простий приклад. У 2007 р. було прийнято Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 рр.». Необхідно зазначити, що окремі положення цього закону є недосконалими. Одним із недоліків цього закону є те, що він частково містить не норми права, а щось на зразок історичних розвідок та констатації фактів, наприклад: *«Україна має власну історію розвитку базових засад інформаційного суспільства: діяльність всесвітньо відомої школи кібернетики; формування на початку 90-х рр. минулого століття концепції та програми інформатизації; створення різноманітних інформаційно-комунікаційних технологій (далі - ІКТ) і загальнодержавних інформаційно-аналітичних систем різного рівня та призначення»*. Але проблема навіть не в цьому. Закон містить і раціональні правові норми, які реально можуть змінити ситуацію в інформаційній сфері на краще. Однак, для впровадження в життя закону необхідна підзаконна, виконавчо-розпорядча діяльність. Але протягом багатьох років цей закон органи виконавчої влади фактично не реалізовували. Доказом цього є те, що підзаконний акт: «Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні», була затверджена КМ України тільки 5 травня 2013 р. тобто через 6 років після прийняття закону.

До зазначеного закону є проблеми щодо його дії в часі. Закон повинен мати правову силу поки не буде скасований або змінений. Тут же маємо доволі дивну ситуацію – в самому Законі зазначено, що він діє до 2015 року, на противагу цьому він залишається чинним на сьогодні. Як наслідок, Національна стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні не діє.

Подібна ситуація склалася із Законом «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні». Його прийнято у вересні 2011 р. В тексті закону передбачено стратегічні пріоритетні напрями інноваційної

діяльності на 2011-2021 рр. В той же час, Постанова КМ України «Деякі питання визначення середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного рівня на 2017-2021 рр.» була прийнята лише 28.12.2016 р., а План діяльності Держкомтелерадіо, який посилається на цей закон, 31.03.2016 р. і поширюється на період 2016-2018 рр.

Необхідно звернути увагу на ще один напрям, який потребує дослідження – це проблема недоліків в інформаційному законодавстві. Сюди, зокрема, відносяться питання інформаційної власності та інформаційної безпеки, захисту персональних даних та доступу до інформації.

Подальшого вивчення потребує також проблема ідентифікації фізичних осіб при користуванні електронними ресурсами та при отриманні електронних послуг.

Побудова довіри в електронному середовищі є необхідною передумовою для економічного та соціального розвитку у сучасному світі. Відсутність довіри, у тому числі, через правову та технічну невизначеність, змушує фізичних, юридичних осіб та органи влади з недовірою відноситись до здійснення транзакцій в електронній формі та впровадження електронних послуг. На наше переконання формування державної політики у сфері електронної ідентифікації має бути спрямоване на вирішення таких першочергових проблем:

- несформованість нормативно-правової бази, що регулює сферу електронної ідентифікації;

- невизначеність центрального органу виконавчої влади, відповідального за реалізацію нормативного та технічного регулювання цієї сфери;

- відсутність вимог до засобів електронної ідентифікації та довіри до них під час використання у сфері електронного урядування;

- відсутність дієвої політики захисту персональних даних громадян та розвитку механізмів запобігання крадіжки ідентичності.

В Україні вкрай необхідно прийняти Концепцію розвитку електронної ідентифікації фізичних і юридичних осіб у державних інформаційно-телекомунікаційних системах та ефективно її реалізовувати.

Серед напрямів діяльності Лабораторії є дослідження питання виконання інформаційного законодавства і на регіональному рівні. Основними проблемами тут є те, що не подолано цифрову нерівність у доступі громадян України до електронних комунікацій та інформаційних ресурсів, повільно зростає рівень комп'ютерної грамотності населення; низьким залишається рівень впровадження та використання можливостей ІКТ в місцеве управління, освіту, охорону здоров'я. Навіть не проводячи спеціальних досліджень, очевидним є те, що в більшості сільських рад немає технічної можливості виконувати закон України «Про доступ до публічної інформації». Якщо територіальні громади наближені до Вінниці мають власні офіційні сайти, наприклад, Лука – Мелешківська сільська рада Вінницького району, то інформацію про більшість сільських рад в мережі Інтернет видає Вікіпедія. Тобто ні рішення сесій, ні результати поіменного голосування, ні інша офіційна інформація про діяльність органів місцевого самоврядування недоступні в мережі Інтернет і не оприлюднюються згідно з вимогами чинного законодавства.

Постановою Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2012 року № 1134 розроблено Національну систему індикаторів оцінки рівня розвитку інформаційного суспільства по регіонах України.

Характеризуються таким чином:

Регіон	Рейтинг за індексом RITS	Індекс RITS	Субіндекс рівня розвитку інформаційних технологій (ІТ)	Субіндекс рівня використання інформаційних технологій (ІТ)
м. Київ	1	52,76	30,93	21,84

Region	Рейтинг за індексом RITS	Індекс RITS	Субіндекс рівня розвитку інформаційних технологій (ІТ)	Субіндекс рівня використання інформаційних технологій (ІТ)
Запорізька область	2	41,64	22,77	18,87
Одеська область	3	38,93	18,59	20,34
Івано-Франківська область	4	38,16	20,41	17,75
Хмельницька область	5	36,45	17,83	18,62
Черкаська область	6	36,07	19,70	16,37
Донецька область	7	35,97	17,56	18,41
Сумська область	8	35,43	19,65	15,78
Миколаївська область	9	35,39	19,28	16,11
Рівненська область	11	34,72	17,29	17,43
Харківська область	12	34,21	16,29	17,92
Кіровоградська область	13	34,12	16,76	17,36
Чернігівська область	14	33,26	15,80	17,46
Житомирська область	15	33,24	17,24	16,01
Полтавська область	16	32,98	16,65	16,32
Дніпропетровська область	17	32,85	15,98	16,87
Львівська область	18	32,68	16,13	16,55
Волинська область	19	32,58	17,21	15,37
Вінницька область	20	31,95	14,30	17,65
Київська область	21	31,95	17,00	14,95
АРК	22	31,69	15,46	16,23
Чернівецька область	23	31,61	16,40	15,21
Тернопільська область	24	31,52	15,12	16,41
Херсонська область	26	30,70	15,14	15,56
Луганська область	27	30,63	14,82	15,81

На сьогодні у Вінницькій області діє дві програми, що стосуються інформаційної сфери, які затверджені обласною радою: Регіональна програми сприяння розвитку інформаційного простору та громадянського суспільства у Вінницькій області на 2016-2018 рр. та регіональна програма інформатизації «Електронна Вінниччина» на 2016 – 2018 рр.

На нашу думку, для покращення ситуації у регіоні доцільно здійснити ряд заходів, одним із яких є створення єдиної комплексної Програми розвитку інформаційного суспільства. І тут лабораторія може надати практичну і наукову допомогу при її розробці.

Важливим напрямом діяльності лабораторії є дослідження і практична робота в галузі інформаційного і правового забезпечення освітньої та наукової діяльності. Тут також є велика кількість проблем. Перш за все в законодавстві не чітко прописаний правовий статус вченого. Законодавство оперує поняттями «вчений», «науковий працівник», науково-педагогічний працівник. Так, вчений - фізична особа, яка проводить фундаментальні та (або) прикладні наукові дослідження і отримує наукові та (або) науково-технічні (прикладні) результати. Науковий працівник - вчений, який має вищу освіту не нижче другого (магістерського) рівня, відповідно до трудового договору (контракту) професійно провадить наукову, науково-технічну, науково-організаційну, науково-педагогічну діяльність та має відповідну кваліфікацію незалежно від наявності наукового ступеня або вченого звання, підтверджену результатами атестації у випадках, визначених законодавством науково-педагогічний працівник - вчений, який має вищу освіту не нижче другого (магістерського) рівня, відповідно до трудового договору (контракту) в університеті, академії, інституті професійно провадить педагогічну та наукову або науково-педагогічну діяльність та має відповідну кваліфікацію незалежно від наявності наукового ступеня або вченого звання, підтверджену результатами атестації у випадках, визначених законодавством.

Ще один актуальний напрям - розробка та впровадження програми підвищення обізнаності учасників освітнього процесу з питань інформаційної безпеки, кібербезпеки та захисту інформації щодо захисту конфіденційної інформації, зокрема персональних даних, протидії загрозам її несанкціонованого використання.

Особливу увагу працівники лабораторії будуть звертати на науковий аналіз відносин в сфері інтелектуальної власності.

У ВР України зареєстровано законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту авторського права і суміжних прав у мережі Інтернет», яким передбачено важливі новації:

«1. Забезпечення доказів в Інтернеті

На звернення заінтересованих осіб нотаріус має право забезпечувати докази в Інтернеті.

Забезпечення доказів в Інтернеті здійснюється шляхом складення нотаріусом відповідного протоколу, що містить опис інформації, розміщеної в Інтернеті, та до якого додаються документи, в яких зафіксована інформація, розміщена в Інтернеті”.

2. Суб’єкт авторського права і (або) суміжних прав або його уповноважений представник у разі виявлення інформації, що, на його думку, порушує його авторське право і (або) суміжні права в Інтернеті, незалежно від вжиття інших способів захисту своїх прав, має право звернутися до власника веб-сайту із скаргою, яка містить вимогу щодо видалення або унеможливлення доступу до цієї інформації.

Власник веб сайту, невідкладно, але не пізніше ніж через 24 години з моменту отримання від суб’єкта авторського права і (або) суміжних прав видалляє або унеможлиблює доступ до інформації, щодо якої отримано скаргу.

За невиконання власником веб-сайту або постачальником послуг хостингу вимог щодо видалення або унеможливлення доступу до інформації, що порушує авторське право накладення штрафу від п’ятисот

до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Крім цього, особа може звернутися до постачальник послуг хостингу з вимогою видалити інформацію».

Сподіваємось, що плідна співпраця наукового та науково-педагогічного співтовариства надасть нового імпульсу розвитку інформаційно – інтелектуальної сфери.

-----***-----